

Torenklokken in en na de oorlog

De heer A. Pathuis, oud-archivist van het Rijksarchief te Groningen, nu woonachtig in Bilthoven is bezig met een uitvoerig artikel over de lotgevallen van de Groninger klokken in en na de tweede wereldoorlog.

Dat artikel komt eind van dit jaar in de losbladige Publicatiemap van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Op 22 juni j.l. heb ik U daarover verteld, in een gesprek dat ik had met de eindredacteur de heer H.G. de Olde, Domineeskamp 8, Zuidlaren (tel. 05905-1282, 's avonds bereikbaar). Een oproep aan U allen om mee te helpen informatie te verstrekken over lokale bijzonderheden, die het algemene beeld waardevol zouden kunnen aanvullen, heeft al veel succes gehad.

De heer de Olde vertelde mij dat hij veel reacties heeft gehad en dat hij veel interessante aanvullende gegevens heeft kunnen doorspelen aan de heer Pathuis. Zo heeft de heer B. A. Schrantee uit Groningen, bouwkundige, destijds werkzaam bij architect J. A. Boer in Groningen (na de bevrijding hoofd van de kunstbescherming en belast met het terugbezorgen van de klokken) veel gegevens kunnen verstrekken. Dat gebeurde aan de hand van een bijgehouden privé-dagboek, waarin de heer Schrantee destijds notities had gemaakt.

Ook beschikte mevrouw J. Wester Dijkema uit Haren over een notitieboekje van haar vader, de heer Dijkema, destijds beheerder van de opslagplaats aan de Wilhelminakade te Groningen. Daaruit kwamen ook heel wat gegevens over klokken tevoorschijn.

Verder kreeg de heer de Olde allerlei verspreide informatie over de klokkenroof en de vervanging van de klokken en diverse bruikbare foto's.

Het ging in feite om drie groepen van klokken, vertelde de heer de Olde. Allereerst een groep van 390 klokken uit de rest van Nederland. Daar was niet één Groninger klok bij. Deze klokken kwamen hoofdzakelijk uit Noord- en Zuidholland en Zeeland. Dit transport was in februari 1945 gelost aan de gemeentelijke opslagplaats aan de Wilhelminakade te Groningen. De klokken waren van elders per schip aangevoerd. Het schip was bemand met twee Duitse militairen.

Vlak nadat de klokken gelost waren, bleken de wielen van de verrijdbare kraan onherstelbaar defect. Het herstel is duidelijk gesaboteerd, want de wielen moesten opgestuurd worden

naar Stork in Hengelo. De kraan was onbruikbaar en is pas na de bevrijding hersteld. Deze klokken werden op die manier gered. Dan was er een groep Groninger torenklokken, hooggeclassificeerde M-klokken (Monument), die opgeslagen lagen in de buurt van Giethoorn-Steenwijkerwold. Deze kwamen direct na de oorlog terug naar Groningen. Ze werden aanvankelijk gebracht naar het opslagterrein van de firma Bouwman aan het Hoornsiediep.

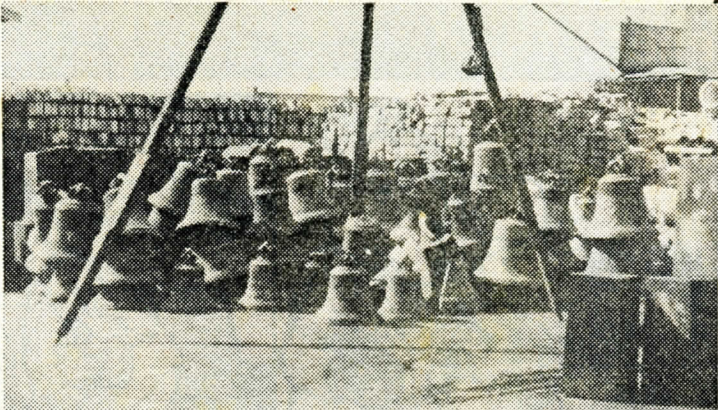
Een derde groep klokken kwam op 21 november 1945 terug uit Hamburg, letterlijk aan de rand van de smeltkroes gered. Zowel de Belgische als de Nederlandse klokken belandden vrijwel alle in twee fabrieken te Hamburg, nl. de Norddeutsche Affinerie en de Zinnwerke Wilhelmsburg. Daar werden ze eerst stukgeslagen om vervolgens langs electrolytische weg tot maagdelijk koper en tin te worden omgesmolten. Beide bedrijven waren dan ook van niet geringe betekenis voor de Duitse oorlogsindustrie en uiteraard doeltwit van geallieerde bombardementen.

Het eerstgenoemde bedrijf werd in 1943 al gedeeltelijk buiten werking gesteld. De andere werd in juni 1944 zodanig beschadigd, dat verder werken in feite onmogelijk was. Dat was een belangrijk militair succes, maar ook belangrijk voor de klokken. Het betekende namelijk dat veel klokken nimmer werden stukgeslagen en na de oorlog, dank zij de daarop aangebrachte codering door de Nederlanders en Belgen naar hun eigenaars teruggestuurd konden worden.

Deze derde groep klokken kwam in Groningen terug met twee zeeschepen, „Olwe” en „Sursum Corda”. De klokken werden op 21 november 1945 gelost bij de Herebrug.

De klokken werden vaak door de Duitsers met leuzen beschil-
derd.

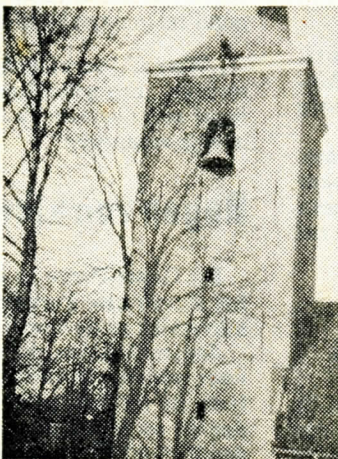
Opslag van klokken op het gemeentelijk opslagterrein aan de Wilhelminakade in Groningen. (foto van mev. J. Wester-Dijkema, Haren). Deze klokken kwamen hier in februari 1945 aan en hebben de oorlog overleefd.

De klokken uit overig Nederland zijn al gauw per schip naar de betrokken provincies teruggestuurd. De klokken uit deze streken werden onder leiding van de Inspectie Kunstbescherming weer op de oude plaats teruggebracht.

Daar was altijd veel vreugde over, al werden er in Groningen geen festiviteiten om heen gebouwd.

In februari 1946 gingen er veertien klokken naar Drenthe en Overijssel. In Losser waren wel feestelijkheden georganiseerd met een speciaal comité en ruiters en zo.

Elke klok is op zijn oorspronkelijke plaats teruggekomen,

Op deze foto (van de heer T.J. Onstenk, Groningen) die in de oorlog werd gemaakt, ziet u de klokkenroef in Gieten.

met uitzondering van de klok van Toornwerd, die tijdelijk dienst heeft gedaan als luidklok in Middelstum. Maar hoe die klok van Middelstum toch weer is teruggekomen is de heer de Olde niet bekend.

De heer de Olde houdt zich overigens aanbevolen voor nog eventuele aanvullende informatie.

Uit de gegevens die hij intussen gekregen heeft bleek heel sterk dat de klokkenroof overal een gevoel van leegte heeft veroorzaakt.

In verschillende plaatsen werd de klok op de een of andere manier vervangen. In Obergum door een zuurstoffles, in Siddeburen door een melkbus, in Zuidwolde door een remtrommel van een auto (die heeft men overigens als herinnering laten hangen), in Loppersum door een stuk plaatijzer, in Uithuizen door een versterker-installatie met een opname van de klok.

In Tolbert had men het zo uitgedokterd dat een hamer sloeg tegen het conische einde van een wagenas.

De klok van de Geref. kerk van Boerakker is in de oorlog gewoonweg vergeten. Die klok is vlak voor de oorlog aangebracht en was niet geregistreerd. Toen men dat in de gaten kreeg, heeft men het uurwerk stil gezet en de klok in de oorlogsjaren niet meer geluid.